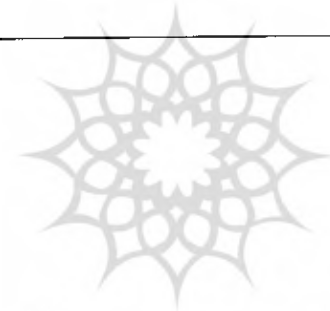

هیپنوتیزم و حافظه

سید علی احمدی ابهری^۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

چکیده:

بازایی اطلاعات دوران‌های گذشته زندگی از جمله دوران کودکی با هیپنوز ممکن می‌شود. به خصوص رجعت سنی در یادآوری خاطرات مهم فرد به وی کمک درمانی کرده، در جریان هیپنوز بیمار احساس راحتی از علائم مرضی که با حادثه آسیب‌زای قبلی همراه بوده می‌نماید. تقویت حافظه در هیپنوز تمایل فرد را در گزارش خاطرات خود افزایش می‌دهد. با این حال ممکن است هیپنوز موجب القاء وابستگی بیشتر فرد به فانتزی‌ها و افسانه‌پردازی‌های شده حقایق تاریخی دچار ابهام گردد و اطلاعات ارائه شده مخدوش شود.

کلمات کلیدی: هیپنوتیزم، حافظه، رجعت سنی، تقویت حافظه

پیش از آنکه به رابطه هیپنوتیزم و حافظه پرداخته شود مرور کوتاهی بر مفاهیم حافظه ضروری است.

۱- دکتر سید علی احمدی ابهری، روانپزشک، مدیر گروه روانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران

حافظه چیست؟

هرگونه یادگیری مستلزم وجود حافظه است. در صورتی که انسان قادر به یادآوری تجربه‌های قبلی خود نباشد نمی‌تواند چیزی را یاد بگیرد و برای وی حتی یک مکالمه ساده امکان ناپذیر می‌شود. در ایجاد هرگونه ارتباط، لازم است تفکراتی که بایستی بیان شده یا به عمل درآیند به خاطر آورده شوند. بدون حافظه حتی با خود هم بیگانه‌ایم. اما حافظه خود مشتمل بر محتواهای خوشایند و ناخوشایند است.

مراحل حافظه:

با بیانی خلاصه، برای حافظه سه مرحله می‌توان در نظر گرفت: رمزگذاری، ذخیره‌سازی و بازیابی که هر یک از این مراحل در دو نوع حافظه کوتاه مدت و بلند مدت، گرچه با تفاوت‌هایی، طی می‌شوند. در رمزگذاری حافظه کوتاه مدت، ادراکاتی که توسط فرد انتخاب می‌گردد پذیرفته شده و به صورت رمزهای مشخصی در حافظه جای می‌گیرد. به طور مثال به خاطر سپردن کلمات و اعداد با دیدن (رمز گذاری دیداری) و شنیدن (رمزگذاری شنیداری) و تمرین و تکرار (تقویت رمزگذاری) صورت می‌گیرد. رمزگذاری در حافظه دراز مدت، شنیداری، یا دیداری نیست بلکه بر اساس مفاهیم و معانی شکل می‌گیرد. ذخیره‌سازی اطلاعات در حافظه کوتاه مدت ظرفیت محدودی دارد، به نحوی که حداکثر ۷ رقم قابل ذخیره‌سازی است و ورود رقم جدید با جابجایی، موجب ثابت ماندن رقم ظرفیتی ۷ می‌شود.

بازیابی در حافظه کوتاه مدت با یک جستجوی "سریع صورت می‌گیرد و ذخیره‌سازی و بازیابی در حافظه بلند مدت ارتباط نزدیکی با یکدیگر دارند. ضعف حافظه بلند مدت بیشتر نشان دهنده اشکال در بازیابی است تا ذخیره‌سازی. سعی در بازیابی یک خاطره در حافظه بلند مدت شبیه سعی در جستجوی یک کتاب در یک کتابخانه بزرگ است. پیدا نکردن کتاب به معنای نبودن آن در کتابخانه نیست، شاید در قفسه‌ای نابجا ردیابی می‌شود یا در قفسه‌ای نابجا قرار داده شده است. بنابراین همه قادرند آنچه را که در ذهن دارند زمانی به خاطر آورند، این امر در هیپنوز بخوبی محقق می‌شود.

1- Stages of Memory

4- Retrieval

7- Visual coding

10- Item

2- Encoding

5- Short term memory

8- Acoustic coding

11- Replacement

3- Storage

6- Long term memory

9- Rehearsal

12- Search

هیپنوتیزم ۷

در هیپنوز استفاده از سرنخ‌ها میسر می‌گردد و بازیابی اطلاعات دوران گذشته زندگی از جمله دوران کودکی ممکن می‌شود (۱). در هیپنوز فانتزی‌ها، خلاقیت‌ها و کنترل بیشتر افزارگردهای فیزیولوژیک و روانشناختی تسهیل می‌شود. توانایی یافتن در یادآوری حوادثی که به لحاظ روانشناسی معنی‌دار هستند در درمان اهمیت می‌یابد. ضمن آنکه نیازی به اطمینان از واقعی بودن صد در صد خاطرات گذشته وجود نداشته و لذا می‌توان با اجازه دادن به بیمار در بیان وقایع از گذشته به حال درمان را تسهیل کرد (۲).

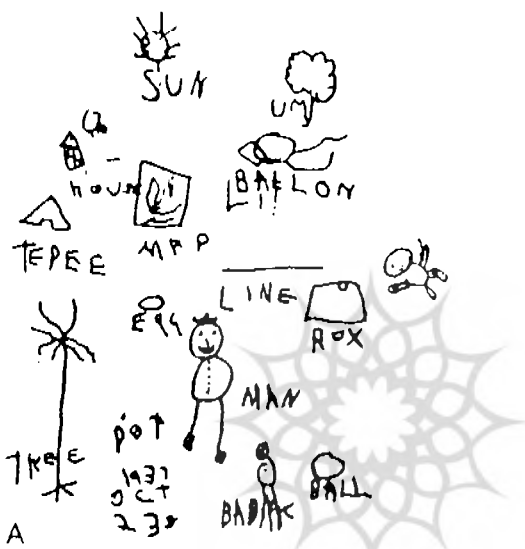
رجعت سنی:

در هیپنوز با استفاده از بازیابی حافظه به نحو گسترده‌ای می‌توان در یادآوری خاطرات مهم فرد به وی کمک نمود. هیپنوز می‌تواند یادآوری حوادث مهم زندگی، به خصوص مواردی را که با هیجان‌ات شدید همراه بوده تسهیل کند. در رجعت سنی با استفاده از هیپنوز، کلام، حرکات، وضعیت بدنی و چگونگی واکنش بیمار، این احساس را به مشاهده‌گر می‌دهد که فرد به دوران کودکی خود بازگشته است. بدن‌بال رهایی بیمار از مرور حوادث آسیب‌زا در جریان هیپنوز عواطفی شدید در وی بارز می‌شود. تظاهرات هیجانی فرد آن‌چنان مشهود و واقعی است که مشکل بتوان تصور کرد کسی بتواند هیجان‌ات خود را به آن خوبی نشان دهد. توصیف حوادث شامل مشاهداتی است که اگر فرد واقعاً در معرض آنها نبوده باشد قابل تجربه و ابراز نیست. بطور مثال می‌توان توصیف وضعیت چهره، نوری که از پنجره می‌تابد، تابلوی روی دیوار و از این قبیل را ذکر کرد. زمانی که هیپنوز پایان می‌یابد بیمار احساس راحتی از علائم مرضی که با حادثه قبلی همراه بوده می‌کند. وضوح چنین تجربه‌هایی فروید را متقاعد کرد که رجعت سنی به واقعیت‌های گذشته موجب بازگشت به حوادث آسیب‌زای قبلی زندگی می‌شود و نظریه‌های اولیه وی در هیستریا نیز به چنین مشاهداتی وابسته بود. اما وی به زودی تشخیص داد که خاطرات ناشی از زنده‌سازی دوباره تجربه‌های قبلی گرچه به لحاظ روانشناسی مهم و مفید می‌باشند اما کاملاً حقیقی نیستند. معهداً روش‌های رجعت سنی با هیپنوز هنوز هم مورد استفاده قرار داشته و درمانگران زیادی متقاعد شده‌اند

بیماری که گذشته‌اش دوباره‌سازی می‌شود یا به عبارت دیگر آنچه از حوادث واقعی را که در دوران کودکی تجربه کرده و مجدداً به خاطر می‌آورد، بهبودی می‌یابد (۳).

نقاشی‌هایی که توسط سوژه‌های هیپنوتیزمی که به آنان رجعت سنی داده شده نشان دهنده کودکانه بودن آنها است و دلیلی متقاعد کننده از واقعی بودن رجعت سنی است. در برخی مطالعات سیستماتیک، نقاشی‌های سوژه‌هایی که رجعت سنی داشته‌اند با نقاشی‌های کودکان همان سن مورد مقایسه قرار گرفته‌اند. متخصصین نقاشی‌های واقعی کودکان توصیف می‌کنند نقاشی این افراد از نظر ابتدایی بودن و سادگی بیش از حد، از نقاشی‌های واقعی کودکان همان سن قابل تشخیص نیستند، اما لازم است به تفاوت‌هایی که در دو نقاشی وجود دارد توجه کرد. در شکل، نقاشی یک سوژه که رجعت سنی یافته با نقاشی همان شخص که در سن کودکی رسم کرده مقایسه شده است. گرچه نقاشی که با رجعت سنی انجام شده (C, B) کودکانه به نظر می‌رسد اما در مقایسه با نقاشی واقعی که توسط همان فرد در سن کودکی رسم شده (A)، تفاوت‌هایی دارد (۴). پژوهش‌ها قادر به اثبات این عقیده که خاطرات صحیح تماماً با رجعت سنی ظاهر می‌شوند نبوده است. از نقطه نظر درمانی بایستی تأکید کرد که مرور یک حقیقت تاریخی چیزی نیست که بیمار را ناراحت کند بلکه آنچه را که بیمار اصالتاً ادراک کرده یا فکر می‌کند قسمتی از خاطرات واقعی وی است که در طی سال‌ها باقی مانده، بازیابی کرده است. گرچه مخلوطی از واقعیت‌های حافظه‌ای (خاطرات واقعی)، تفسیرها یا نتیجه‌گیریها و افسانه پردازی‌ها که در رجعت سنی هیپنوزی مرور می‌شود ممکن است حتی شبیه آنچه که واقعاً اتفاق افتاده، نباشد اما در بیان آسیب شناسی روانی بیماری و بهبودی از آن اهمیت بیشتری دارد تا صرف مرور یک حقیقت تاریخی (۵). دونالد اسپنس از تفکیک در جریان درمان صحبت می‌کند، یعنی تمایز اجزاء واقعیت‌ها و استفاده از ارتباط و لویو ضعیفی که در واقعیت‌های تاریخی وجود دارد، به روان درمانی ارزش می‌دهد (۶).

یکی از وجوه خاطراتی که در جریان رجعت سنی خود را نشان می‌دهد و خود از دیرباز دلیل واقعی بودن این خاطرات است مشاهده بهبود علائم بدون استفاده از تلقین

پیشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
فصل جامع علوم انسانی

است. لازم به توضیح است که در اواخر قرن نوزدهم ژانه^۱ نشان داد که کمک به بیمار در یادآوری خاطرات گذشته با هیپنوز و سپس تغییر خاطرات به صورتی که بیشتر مورد قبول "من" باشد پیامدهای درمانی مثبت دارد (به طور مثال به بیمار تلقین شود که در یک بازی با برادر بزرگترش برنده شده نه بازنده).

در دهه ۱۹۴۰ میلون اریکسون^۲ تکنیک‌های مشابهی را با موفقیت به کار برده و تأکید دارد که بهبودی نشانه‌ها لزوماً تأییدی بر صحت مجموعه^۳ خاطرات بیمار نیست. بهرحال درمانگر بخوبی می‌تواند صرف‌نظر از چگونگی صحت کامل خاطرات بیمار، رجعت سنی را یک ابزار توانای درمانی به حساب آورد، اما عاقلانه است که به گفته فروید، در رجعت سنی، بیمار را تشویق به تبعیت^۴ از خاطرات خود خارج از محدوده شرایط درمانی نکنیم (۷).

تقویت حافظه:

هیپنوز در تقویت حافظه و تحریک بازیابی خاطرات، خارج از بافت درمانی نیز در ارزیابی خاطرات گواهان جنایت‌ها و قربانیان آنها به کار گرفته شده است. گرچه پژوهش‌های فراوانی نشان می‌دهد که هیپنوز حافظه صحیح^۵ را افزایش نمی‌دهد ولی تمایل فرد را در گزارش خاطرات نامطمئن قبلی، با اطمینان بیشتری افزایش می‌دهد. باید توجه داشت فردی که هیپنوتیزم شده تمایل زیادی دارد با افسانه پردازی برخی صحنه‌ها و ایجاد انحراف^۶ در خاطرات، هماهنگی بیشتری با عقاید، آرزوها و فانتزی‌های خود پیدا کند. ممکن است سعی کند سر نخ‌ها را در اصل وقایع دخالت دهد و در مواردی از کلام و سؤالات راهنمایی کننده^۷ درمانگر استفاده کند و به عنوان خاطرات واقعی بیان نماید. به نظر می‌رسد عقاید هیپنوتیزم کننده به نوعی در هیپنوز، با بیمار در ارتباط قرار می‌گیرد و در آنچه که بیمار عقیده می‌یابد خاطرات خود اوست وارد می‌شود (۸).

جنبه‌های قانونی تقویت حافظه با استفاده از هیپنوز:

هیپنوز به عنوان یک تکنیک درمانی توسط انجمن پزشکی آمریکا، انجمن روانپزشکی آمریکا، انجمن روانشناسی آمریکا، انجمن پزشکی انگلستان و بسیاری از انجمن‌های علمی دیگر پذیرفته شده است. هیچ یک از این سازمان‌ها توصیه نمی‌کنند این تکنیک به عنوان وسیله‌ای کمکی در یادآوری خاطرات شهود جنایت‌ها یا قربانیان جنایت‌ها به کار گرفته شود. انجمن پزشکی آمریکا در سال ۱۹۸۴ بر علیه چنین کاربردی تأکید رسمی خود را منتشر کرد. این سازمان تأکید دارد که هیپنوز راهی برای اطمینان از گزارش‌های حقیقی نیست (۹) چرا که انسان حتی در هیپنوز عمیق قادر به افسانه‌پردازی است. لذا در کوشش‌هایی که با استفاده از هیپنوز یا آزمون آموباریتال^۱ برای پی بردن به صحت گفتار سوژه می‌شود بایستی به این نکته توجه داشت.

اخیراً دیده می‌شود برخی افراد به این دیدگاه غیر صحیح دامن می‌زنند که در آسیب‌های مهم دوران کودکی، بخصوص سوء استفاده جنسی که زمینه و پایه بسیاری مسایل روانپزشکی را در فرد تشکیل می‌دهد، سلامتی دوباره زمانی به دست می‌آید که بیمار این خاطرات را دوباره به یاد آورده و آنها را بپذیرد. بر خلاف بصیرت‌یابی روان‌پویا^۲ که در آن انگیزه‌های برخی رفتارها روشن می‌گردد در نظریه حافظه‌ای^۳، مرور آسیب‌های دوران کودکی گواه بر وجود سایه‌ای از رفتارها است و این خاطرات در ذهن همانند یک نوار ویدیویی ضبط شده و در انتظار کشف در دوران درمان هیپنوزی است، در حالیکه با کشف این خاطرات ممکن است خلاء حافظه‌ای بیمار پر شده، آنچه را که افسانه‌پردازی می‌کرده واقعی تصور کند (۱۰).

بنابر این گرچه بازبازی خاطرات دوران کودکی بسیار مهم است ولی الزاماً هیپنوز به مفهوم عصاره‌ای از همه واقعیت‌ها نبوده حتی ممکن است موجب القاء وابستگی بیشتر فرد به فانتزی‌ها و افسانه‌پردازه‌هایش شود. سوء تفاهم در مورد هیپنوز در دستیابی به نوار ویدیویی^۴ مغز و آنچه که از خاطرات، ضبط شده^۵ و لاجرم قبول خاطرات کاذب، منجر به بروز پیامدهای جدی و احياناً وخیم در بیمار و خانواده‌اش می‌شود. از جانب دیگر برخی خاطرات سرکوب شده که در هیپنوز به یادآورده می‌شود می‌تواند نتیجه

1-American Medical Association
3-American Psychological Association
5-Amobarbital Test

2- American Psychiatric Association
4- British Medical Association
7- Theory of memory

6- Dynamic

مستقیم تلقین درمانگر و اعتقاد بیمار به موقعیت درمانی باشد. بنابراین با توجه به خطر دریافت اطلاعات غیر صحیح، بایستی دقت شود هیپنوز یا تکنیک‌های مشابه، موجب القاء به بیمار در کوشش به روشن شدن جنبه‌هایی از آسیب‌های دوران کودکی به خصوص سوءاستفاده جنسی نشود. عافیت کودکی که با پاسخ‌های مثبت کاذب، حمایت خود را از یک یا هر دو والدین از دست می‌دهد نبایستی کم اهمیت تلقی شود. اهمیت خطا در بازیابی خاطرات، زمانی بارز می‌شود که هویت فرد با یادآوری تاریخچه زندگی خود دچار اشکال شده و این خاطرات برای وی دردناک باشد. بدون آنکه بیمار یا درمانگر خود، آگاه باشند ممکنست حقایق تاریخی مبهم شده و به خصوص زمانی که خاطرات با یک احساس قوی همراه باشد، به غلط به عنوان واقعیت‌های قطعی پذیرفته شوند(۱۱).

منابع:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

- 1-Atkinson R.L, Atkinson R.c, Hilgard E.R. *Introduction to Psychology, Vol 8 th, Horcourt Brace Jovanovich ,Inc. 1983*
- 2- Frankel F, Perry C, editors; *Hypnosis and Delayed Recall. Int, Jour, Clin, Exp. Hypnosis. 42; 4, 1994*
- 3-Petinati II; *Hypnosis and Memory. Guilford, Newyok, 1988*
- 4-Kaplan H,Sadock B. *Comprehensive textbook of Psychiatry, vol 2, 6th edition, Williams and Wilkin, Baltimore 1995, pp 1819*
- 5--Fromm E, Nash M; *Contemporary Hypnosis Research. Guilford, Newyork, 1992*
- 6- Spence D; *Narrative Truth and Historical Truth: Meaning and Interpretation of Psychoanalysis; Norton; Newyork, 1992*
- 7-Kaplan H,Sadock B. *Comprehensive textbook of Psychiatry. vol 2, 6th edition, Williams and Wilkin, Baltimore 1995, pp 1818*
- 8- Dinges D, Whitehouse W, Orne E, Oowell J, Orne M; *Evaluating Hypnoic Memory Enhancement (Hypermnesiaand Reminiscence) using multitrial forced recall. J, Exp, Psychology 18; 5, 1139, 1992*
- 9- Laurence J-R, Perry C; *Hypnosis, will and Memory; A Psycho-Legal History. Guilford, Newyork, 1988*
- 10- R Bluglass, P Bowden; *Principles and Practice of Forensic Psychiatry. Churchill Livingstone, Newyork1990*